

megfelelő lektorálása megoldottnak tekinthető. Mindez tehát a rendszer stabilitását és a szócikkek tudományos értékét is nagyban növelné.

Koós Ildikó pedolingvisztikai cikke bibliográfiailag igen jól alátámasztott, az érdemi bírálatot azonban kompetensebb nyelvészekre kell bízunk. Két dolgot mégis meg kell jegyeznünk: nem jelenik meg a cikkben, hogy például a *koraszülés* hogyan befolyásolja a csecsemő nyelvi fejlődését (Kassai, személyes közlés), valamint például a lipcei Max-Planck-Institut tanulmányára is hivatkozhatott volna a szerző: kimutatták, hogy már az *újszülött sírása* is követi az anya nyelvének intonációs alapsémáját.

A könyv utolsó két cikkének már nincs direkt hálózattudományi vetülete. Szatmári, illetve Tóth a német *bekommen*-Passiv (recipiens-passzívum) grammatikalizációs folyamatáról, illetve a tezauszok nyelvezetéről írt, a dolgozatok mélyebb vizsgálata alapos germanisztikai, illetve lexikográfiai ismereteket kíván.

A könyv formázása egységes, kiforrott. Cikkenként egy-két helyesírási, apróbb nyelvi hibával találkozhatunk, ezek azonban a megértést nem zavarják. A könyv tartalma a nyelvészeken túl egyéb társadalomtudományok művelői, főleg pszichológusok és szociológusok számára is érdekes lehet, de a szerintünk legjobban sikerült cikkek elolvasása révén még szélesebb olvasótábor (például a jogászok) ismeretei is gazdagodhatnak. A *formális* matematikai háttér ismertetésének, a precíz bizonyításoknak, illetve az ezekről szóló tanulmányoknak a hiánya azonban a matematikai nyelvészek, nyelvész-informatikusok figyelmét nem kerüli, nem kerülheti el.

Károly Márton

Navracsics Judit
Szóaktiváció két nyelven
 Budapest: Gondolat, 2011. 99 p.

Kétnyelvűek kognitív struktúráinak tanulmányozása napjainkban is aktuális kérdés (vö. például Pavlenko 2009). Ennek oka egyrészt, hogy jelenleg olyan kutatási eszközök és hozzájuk kapcsolódó egyre szofisztikáltabb eljárások állnak rendelkezésünkre, amelyekről még a közelmúltban is csak álmodhattak a kutatók: az fMRI, CT, PET által alkotott képek az agyi tevékenységnek az eddigieknél sokkal részletesebb és pontosabb vizsgálatát teszik lehetővé. Másrészt egyre jobban előtérbe kerül a kétnyelvűek oktatásának kérdése, a megfelelő oktatási környezet és módszer kiválasztása a lehető leghatékonyabb tanítás érdekében. Ezek a kétnyelvűekkel kapcsolatos oktatáspolitikai-pedagógiai kérdések minden államot érintenek, amelynek területén (nyelvi) kisebbségi csoportok élnek. E két tényező eredményeként öröndetes módon nő azoknak a kutatóknak a száma, akik a kétnyelvűség pszicholingvisztikai jellegű vizsgálatát tűzik ki célul.

A Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karának Universitas Pannonica sorozatában, a Gondolat Kiadó gondozásában megjelent könyv Navracsics Judit legújabb, a kétnyelvűség pszicholingvisztikai aspektusának egy hazánkban alig kutatott területével foglalkozó kötete. A szerző – a Pannon Egyetem docense – egyike azon kevés kutatóknak, akik a nyelvtanulás, a beszédprodukción és a beszédpercepción közbeni kognitív folyamatokat, illetve a nyelvek mentális reprezentációját vizsgálják mind kétnyelvű, mind többnyelvű személyek esetében (vö. *A kétnyelvű gyermek* (1999) és *A kétnyelvű mentális lexikon* (2007)).

A hat fejezetből álló kötet a kétnyelvűek nyelvvel kapcsolatos kognitív folyamatait vizsgálja több aspektusból. A kötet megközelítése talán leginkább „bottom-up”-ként jellemezhető, hiszen a konkrét agyi reprezentáció irányából haladunk a kevésbé konkrét (helye-

sebben kevésbé megragadható, illetve kevésbé vizsgálható) konceptuális és szemantikai szintek felé.

Az első fejezet (*Bevezető gondolatok a kétnyelvűségről és a mentális lexikonról*) az alapfogalmakkal ismerteti meg az olvasót, elválasztva egymástól a kétnyelvű és a két-kultúrájú egyént. Meghatározása szerint kétnyelvű az, „aki két (vagy több) nyelv használatára képes a mindennapi életben” (9). Ezzel jól ragadja meg a kétnyelvűség legfontosabb aspektusát: a kétnyelvű személyt a Bloomfield-féle maximalista, illetve a Haugen-féle minimalista felfogás sokat vitatott végpontjai közé helyezi. A mentális lexikon definíciója a kötet későbbi fejezeteinek szempontjából fontos, hiszen ez a – hipotetikus vagy valós – „tárolóegység” rögzíti a nyelvi elemeket.

A kétnyelvűség neurolingvisztikája című fejezet a nyelv(ek) agyi reprezentációját mutatja be részletesen, több ábrával szemléltetve. A modern képalkotó eljárások (pl. fMRI, EKP) eredményei részben ellentmondásosak, részben megegyezők. A kutatások többségében az eredmények azonos agyi területek aktivitását mutatják ki a különböző nyelvek használatakor, ugyanakkor nyelvi tevékenység során a bal oldali farkasmag (nucleus caudatus) nyelvspecifikus aktivitást mutat, vagyis valószínűleg ez az agyi terület felelős a nyelvek kiválasztásáért és irányításáért, és ez a terület a legaktívabb a kódváltás során. A szerző a fejezetben hangsúlyosan tárgyalja a nyelvi tevékenységet kiszolgáló memória-rendszereket is, külön kiemelve az Ullmann-féle deklaratív és procedurális rendszert: előbbi a mentális lexikont, utóbbi a mentális nyelvtant szolgálja ki.

A Konceptuális színtről szóló fejezet a kognitív relativizmus és a kognitív univerzalizmus kérdését járja körül, vagyis hogy a szemantikai információ nyelvenként külön fogalmi rendszerben tárolódik-e, vagy egy közös, nyelvfüggetlen fogalmi rendszer szolgálja-e ki a különböző nyelveket. A szerző Kroll-Stewart, illetve de Groot már klasszikusnak tekinthető modelljei helyett a sokkal

későbbi és mindkét korábbinak az előnyeit kiemelő Pavlenko-féle modellt mutatja be, amely a kétnyelvű memóriájának összetettségét is érzékelteti. Saját színmegnevezési tesztje alapján Navracsics Judit arra a megállapításra jut, hogy a kognitív univerzalizmus és relativizmus egyszerre van jelen: minél fokálisabb (központibb) egy szín, annál inkább az univerzalizmus jellemzi a tárolást, a fokális színektől távolodva azonban a relativizmus lesz jellemzőbb, vagyis a kulturális-tárgyi tapasztalat válik hangsúlyosabbá.

A negyedik fejezet témája a *Szemantikai reprezentáció*, pontosabban hogy a szemantikai információ nyelvenként elkülönülten tárolódik-e. Habár a releváns kutatások eredményei ellentmondásosak, a szerző képnevezési tesztje alapján arra az eredményre jut, hogy az általa vizsgált személyek fogalmi rendszere közös, nyelvtől független.

Az utolsó, új eredményeket felmutató fejezet témája *A kétnyelvű mentális lexikon*. Kutatások igazolják, hogy a nyelvek tárolását a nyelvelsajátítás módja és ideje nagymértékben befolyásolja. Kétnyelvűek szóaktiválását vizsgálva a szavak reprezentációjának legalább három szintjét kell elkülönítenünk: az írásképet (betű szerinti információ), a lexikai szintet (szóhoz tartozó reprezentáció) és a konceptuális szintet (jelentés) (65). Kérdéses a szavak tárolása kétnyelvűek esetében: a kutatási eredmények ellentmondásossága arra engedhet következtetni, hogy a két nyelv lexikona se nem közös, se nem teljesen független egymástól – valamilyen köztes állapot a legvalószínűbb. Szóasszociációs kísérletének eredményeként Navracsics Judit arra a következtetésre jut, hogy a tárolás valószínűleg közös, de ugyanakkor számos tényező befolyásolhatja.

A Következtetések fejezet az eddigi eredmények összefoglalása mellett a további, első-sorban neurolingvisztikai kutatások szükségességére is utal: „Meg kell kezdeni a magyar nyelvre vonatkozó agyi aktivitásra irányuló kutatásokat” (84).

A szerző eredményei előremutatóak ugyan, de hangsúlyoznunk kell a további kutatások szükségességét. A jelenleg ismert nemzetközi kutatások túlnyomó többségében ugyanis a kétnyelvűek egyik nyelve az angol volt, és legtöbb esetben a második nyelv is az angollal rokon valamely nyelv. A magyar nyelvvel kapcsolatban hasonló kutatások tehát nemcsak a magyar tudományos életnek hozhatnak új eredményeket, hanem nemzetközi szinten is, hiszen ha csak magyar–angol nyelvpárt vizsgálunk is, mindenképpen figyelembe kell vennünk, hogy a két nyelv genetikailag nem rokon, illetve hogy a magyar nyelv agglutináló, míg az angol flektáló. Elképzelhető, hogy ezek a különbségek a nyelvek agyi, illetve kognitív reprezentációjában is tetten érhetők, bár a jelenlegi kutatások eredményei ezt előre nem erősítik meg.

A kétnyelvűség pszicholingvisztikai aspektusa többnyire az egyéni kétnyelvűséget kutatja ugyan, de ez a vizsgálat nem csupán nyelvészeti probléma: a kétnyelvűek oktatásának optimális folyamata (kisebbségi) oktatáspolitikai kérdésként, illetve pedagógiai problémaként is megfogalmazódhat. Így a kötet hasznos olvasmány lehet például a nyelv-tanárok számára, mivel rávilágít azokra a folyamatokra, amelyek a kétnyelvűek szóelő-hívását befolyásol(hat)ják. Az eredmények

a kétnyelvűk oktatásában, a nyelvi információ átadásának tervezése során vehetők figyelembe. Mesterképzésben és PhD képzésben szintén jól használható a kötet, mely a szóaktiválás összetevőit részletesen, a beszéd folyamatának összefüggésében mutatja be.

Laikus, azaz a nyelvészetben kevésbé járatos olvasóknak kevésbé ajánlható a könyv. Habár a szerző magyarázza az egyes elméleteket és fogalmakat, nyelvészeti előképzettség nélkül – a recenzens véleménye szerint – a leírt koncepciók megértése nehézségekbe ütközhet. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy az ismeretterjesztés nem is volt cél, a jelen kötet elsősorban a szakmai (tudományos) közösségnek szól.

Kovács László

IRODALOM

- Navracsics Judit (1999): *A kétnyelvű gyermek*. Budapest: Corvina.
- (2007): *A kétnyelvű mentális lexikon*. Budapest: Balassi.
- Pavlenko, Aneta (2009, szerk.): *The Bilingual Mental Lexicon*. Bristol – Buffalo – Toronto: Multilingual Matters.